

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

© Семененко І. Є., 2018

<http://orcid.org/0000-0001-5987-5168>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1228350>

Статтю присвячено дослідженню умов формування креативної компетентності у процесі професійної підготовки студентів.

Звертається увага на те, що завдання закладів вищої освіти полягає не тільки в підвищенні рівня професійної компетентності випускників, а й у формуванні креативної, мобільної, соціально стійкої особистості, здатної адаптуватися до нових умов сучасного життя, готової до самостійного добування знань і саморозвитку, до ефективного застосування цих знань у навчальній і професійній діяльності.

У зв'язку з цим постає питання про введення креативності в перелік провідних компетенцій у процесі підготовки майбутнього фахівця.

Розглядається креативність як цілісна, інтегративна властивість особистості, пов'язана з мотивацією, емоціями, компетентністю, творчим мисленням. В статті представлено визначення креативної компетентності, схарактеризовано показники креативності та особливості структури креативної особистості.

Також, зосереджується увага на тому, що основним чинником формування креативної компетентності у професійній підготовці є застосування у навчальному процесі інноваційних методів навчання, спрямованих на формування здібностей студентів до самостійного розуміння сенсу професійно значущої інформації. Підкреслюється, що реалізація цих методів повинна відбуватися у межах навчальних моделей, які мають креативний характер і забезпечують підвищення якості вищої освіти в цілому.

***Ключові слова:** креативна компетентність, професійна підготовка, інноваційні методи навчання, моделі креативного навчання.*

Семененко І. Є. Формирование креативной компетентности в профессиональной подготовке студентов

Статья посвящена исследованию условий формирования креативной компетентности в профессиональной подготовке студентов вузов

Обращается внимание на то, что задача высших учебных заведений заключается не только в повышении уровня профессиональной компетентности выпускников, но и в формировании креативной, мобильной, социально устойчивой личности, способной адаптироваться к новым условиям современной жизни, готовой к самостоятельному добыванию знаний

и саморазвитию, к эффективному применению этих знаний в учебной и профессиональной деятельности.

В связи с этим возникает вопрос о введении креативности в число ведущих компетенций подготовки будущего специалиста.

Рассматривается креативность как целостное, интегративное свойство личности, связанное с мотивацией, эмоциями, компетентностью, творческим мышлением. В статье дается определение креативной компетентности, охарактеризованы показатели креативности и особенности структуры креативной личности.

Также концентрируется внимание на том, что основным фактором формирования креативной компетентности в профессиональной подготовке является использование в учебном процессе инновационных методов обучения, направленных на формирование способностей студентов к самостоятельному пониманию смысла профессионально значимой информации. Подчеркивается, что реализация этих методов должна происходить в рамках учебных моделей, которые имеют креативный характер и обеспечивают повышение качества высшего образования в целом.

Ключевые слова: креативная компетентность, профессиональная подготовка, инновационные методы обучения, модели креативного обучения.

Semenenko I. E. Formation of creative competence in the process of professional training of students of higher educational institutions

The article is devoted to the research of the conditions for the formation of creative competence in the process of professional training of students of higher educational institutions.

Attention is drawn to the fact that the task of higher educational institutions is not only to increase the level of professional competence of graduates, but also in the formation of a creative, mobile, socially sustainable personality, who is capable to adapt to the new conditions of modern life, ready for to self-extracting knowledge and self-development, to the effective application of this knowledge in educational and professional activities.

Thereby, the question arises about the introduction of creativity in the list of leading competencies in the process of training future specialist.

Creativity as a holistic, integrative personality trait, connected with the motivation, emotions, competence, creative thinking is considered. The article defines definition of creative competence, indicators of creativity and features of the structure of the creative personality are characterized.

Also, an attention is focused on the fact that the basic condition of forming creative competence in professional training is the use in the educational process an innovative teaching method aimed on forming students' abilities to self-understanding the meaning of professionally meaningful information. The realization of these methods should take place in the framework of educational models which have creative in nature and provide quality improvement of higher education in general is emphasized in the article.

Key words: *creative competence, professional training, innovative teaching methods, models of creative learning.*

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку суспільства викликають необхідність нового бачення завдань, структури та змісту вищої освіти, що неодмінно вносить корективи у підготовку фахівця.

Завдання вищих навчальних закладів полягає не тільки в підвищенні рівня професійної компетентності випускників, а й у формуванні креативної, мобільної, соціально стійкої особистості, здатної адаптуватися до нових умов сучасного життя, готової до самостійного добування знань і саморозвитку, до ефективного застосування цих знань у навчальній і професійній діяльності.

Процес розвитку креативності – це довготривалий, безперервний процес, найважливішим етапом якого є період отримання освіти. Творче мислення або креативність є одним з найбільш високоорганізованих видів діяльності. Навчання прийомам і навичкам творчої діяльності – дидактична проблема освітнього процесу у закладах вищої освіти, яка виходить за межі традиційних трьохетапних моделей (ознайомлення, тренування і застосування, що супроводжуються контролем). Таким чином, постає питання про необхідність оптимізації навчального процесу, пошуку нових шляхів і засобів формування інтересу до навчання, застосування ефективних способів активізації пізнавальної діяльності, створення сприятливих умов для реалізації креативних здібностей студентів. У зв'язку з цим зростає потреба в розробці інноваційних методів навчання, що реалізуються в рамках навчальних моделей, які мають креативний характер і забезпечують підвищення якості вищої освіти в цілому. Саме цим обумовлено актуальність статті.

Мета статті: визначення чинників формування креативної компетентності у процесі професійної підготовки студентів закладів вищої освіти.

Аналіз останніх наукових досліджень. У дослідженнях останніх років увага науковців зосереджена на проблемах підвищення ефективності навчального процесу завдяки його оптимізації, пошуку нових шляхів і засобів формування інтересу до навчання, застосування ефективних способів активізації пізнавальної діяльності, створення сприятливих умов для реалізації креативних здібностей студентів. Так, учені звертають увагу на креативність, як цілісну, інтегративну властивість особистості (Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Е. Торренс, Джонсон, Р. Стернберг, Г. Гарднер); на моделі креативного

мислення (Г. Уоллас, К. Россман, А. Осборн, Д. Перкінс, С. Ісаксен, Д. Треффінгер, О. Виноградова); на креативну компетентність в професійній підготовці (Н. Тимофєєва, Т. Баришева, Ю. Жигалова), на реалізацію творчого підходу у процесі навчання іноземної мови (І. В. Стрекалова). Отже, проблема формування креативної компетентності є дуже актуальною в педагогічному аспекті. Водночас, вона є недостатньо дослідженою стосовно професійної підготовки студентів.

Виклад основного матеріалу. Проблема креативного навчання – навчання, в якому за домінанту приймається розвиток креативної особистості, враховуючи її когнітивну, емоційно-вольову, мотиваційну і ціннісну складові, виявляється актуальною, оскільки сучасному суспільству необхідний творчий фахівець, який може стати двигуном прогресу, розробником інноваційних, науково обґрунтованих технологій у своїй сфері діяльності.

У зв'язку з цим постає питання про введення креативності в перелік провідних компетенцій у процесі підготовки майбутнього фахівця.

За Н. О. Тимофєєвою, креативність розглядається як цілісна, інтегративна властивість особистості, пов'язана з мотивацією, емоціями, компетентністю, гнучкістю творчого (дивергентного) мислення, що виявляється як несподіваний продуктивний акт, вчинений виконавцем спонтанно в певній обстановці соціальної взаємодії [6].

Дослідниця підкреслює наступні компоненти структури креативної особистості: 1) емоційний компонент – різноманітність емоцій, здатність розпізнавати і виражати емоції, здатність регулювати власні емоції; 2) інтелектуальний компонент – дивергентне мислення (гнучкість, швидкість, оригінальність), стійкі пізнавальні інтереси, відмова від стереотипних способів мислення, здатність усвідомлювати; 3) поведінковий – набір широких поведінкових реакцій і умінь, широко варіативні стратегії рольової взаємодії, творче застосування поведінкових стратегій, творча переробка наявних поведінкових стереотипів і придбання нових, спонтанність прояву творчої діяльності; 4) самосвідомість – усвідомлення себе як творчої особистості, здатної перетворити себе і навколишній світ; 5) мотиваційно-смысловий – усвідомлення своїх мотивів і потреб, провідні мотиви – домагання на визнання, пізнавальні, змагальні. Показниками, як відомо, креативності є швидкість, гнучкість, оригінальність, сприйнятливність, метафоричність, задоволеність.

Швидкість як критерій креативності виявляється в генеруванні великого числа реакцій або рішень у проблемній ситуації. Гнучкість – фактор, який визначається шляхом вимірювання продуктивності дивергентного мислення (креативності). Гнучкість проявляється в здатності або схильності до перемикання з одного типу реакцій або рішень у проблемній ситуації. Оригінальність – це вимір креативності, що виявляється в генеруванні несподіваних або статистично рідкісних реакцій і рішень у проблемній ситуації. Сприйнятливість означає чутливість до незвичайних деталей, суперечностей і невизначеності. Метафоричність виявляється в готовності працювати в абсолютно незвичайному контексті, схильності до символічного, асоціативного мислення, умінні побачити в простому складне, а в складному – просте. Підсумком прояви креативності є задоволеність [6].

Виходячи з визначення і показників креативності, особливостей структури креативної особистості, розглянемо, як цю якість може бути включено в структуру професійної компетентності, наприклад, майбутніх фахівців технічного напрямку. Ми вважаємо, що для майбутнього фахівця технічного напрямку формування професійної компетентності має орієнтуватись на засадах усвідомлення загальної мотивації до майбутньої професії. Так, студенти мають усвідомити, що їхня майбутня професійна реалізація вимагатиме від них, у першу чергу, професійної компетентності.

Професійна компетентність розглядається нами як характеристика, що відображує ділові та особистісні якості фахівця, рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети в професійній діяльності, а також моральну позицію фахівця [2]. За О. Піраловою, професійна компетентність може розглядатися як сума професійних компетенцій і соціальної поведінки (використання професійних знань, уміння працювати індивідуально і в групі, уміння приймати рішення) [4]. У результаті обговорення змісту професійної діяльності студенти мають усвідомити, що спеціальні компетенції фахівця технічного напрямку можуть підрозділятися на економічні та організаційно-управлінські і професійно-профілюючі. Причому доцільно економічні та організаційно-управлінські об'єднати в одну групу компетенцій, оскільки, в більшості виробничих ситуацій управління будь-яким процесом необхідні знання управлінського (правового) характеру та економічного спрямування (для оцінки економічної ефективності, або її відсутності).

У процесі аналізу особистісних якостей та умінь, які є необхідними у професійній діяльності майбутнього фахівця технічного напрямку, слід зосереджувати увагу студентів на тому, що більшість із них визначають зміст загальних професійних якостей людини, (наприклад, уважність, дисциплінованість, орієнтація на результат, відповідальність, самоорганізація, самостійність, зосередженість, врівноваженість, посидючість та цілеспрямованість), а також професійних умінь: володіння Autocad (програмне забезпечення, що належить до класу Системи автоматизованого проектування для створення 2D і 3D об'єктів та креслення), користування нормативною документацією певного напрямку, сформованість технічного мислення та знань економічних законів і принципів законодавства.

Отже, випускник має опанувати базову програму дисциплін зі своєї спеціальності, бути компетентним у освоєнні інформаційного простору; виявляти активну життєву позицію, мати уявлення про права та обов'язки фахівця обраної спеціалізації для професійного самовизначення; бути здатним брати на себе відповідальність у ставленні до своєї діяльності; використовувати Інтернет–проекти; усвідомлювати необхідність знань та вмінь в області здоров'я і здорового способу життя; знати іноземну мову і мати уявлення про етикет, про культуру поведінки; володіти культурою писемного та усного мовлення, грамотно викладати свої думки, вміти аргументовано представляти свою точку зору та користуватися понятійним апаратом; знати процедури професійної діяльності і професійного етикету; бути самокритичним, творче ставитися до своєї діяльності. Саме вміння гнучко і творчо застосовувати отриману інформацію, що характеризує креативну особистість, дає усвідомлення в якому напрямку і з якою метою необхідно професійно діяти.

Зміни в політичній і економічній сферах, що відбуваються в світовому співтоваристві, гостро ставлять перед вищою освітою питання про формування полікультурної особистості, здатної до життєдіяльності в полікультурному суспільстві. Здатність вести професійну діяльність в полікультурному середовищі неможлива без володіння певним типом мислення, який характеризується гнучкістю, оригінальністю і умінням швидко реагувати на ситуацію в процесі професійної взаємодії. Для продуктивної взаємодії з різними фахівцями потрібно володіти широким набором поведінкових реакцій і умінь, гнучкістю мислення. Здатність до рефлексії способів і результатів своїх

професійних дій, в свою чергу, веде до корекції своєї діяльності, творчій переробці наявного досвіду. Отже, креативність спонукає до самостійного оволодіння професійними компетенціями, а провідною ідеєю формування креативної компетентності студентів виявляється їхній особистісний та професійний розвиток. Таким чином, креативна компетентність студента може розглядатися як інтегральна багатофакторна якість особистості, яка обумовлює на професійній основі саморозвиток власних творчих здібностей студентів. Закономірно виникає питання про створення сприятливих умов для такого розвитку, необхідність пошуку нових шляхів і засобів формування інтересу до навчання, а також застосування ефективних способів активізації пізнавальної діяльності. До таких способів належить застосування активних та інтерактивних методів навчання, в основі яких лежать принципи активної групової роботи у процесі навчання. Активне навчання припускає використання системи методів, спрямованих, переважно, не на виклад готових знань викладачем і їхнє відтворення студентом, а на самостійну пізнавальну діяльність у процесі навчання. Інтерактивні методи навчання – методи, побудовані на принципі двосторонньої активної взаємодії викладача та студента, що передбачає високу активність студента за умови творчого переосмислення їм отриманих знань. Основними критеріями інтерактивної моделі навчання є наявність неформальної дискусії, вільного викладу матеріалу і наявність групових завдань, які вимагають колективних зусиль, ініціативності кожного, оптимально організованого викладачем контролю і систематичної самостійної підготовки.

Для формування системи мотивації та підтримки активності студентів викладач використовує такі мотиви, як інтерес до майбутньої професії; творчий характер навчально-пізнавальної діяльності; ігрові ситуації.

До активних і інтерактивних методів належать: метод проблемного викладу навчального матеріалу, презентації, модерація, дискусії, ігрові методи (ділові, імітаційні, рольові ігри, «діловий театр», психодрама і соціодрама), «круглі столи», кейс-стаді, групова спільна робота студентів, метод «мозкового штурму», проектний метод, колективний спосіб навчання, рефлексія, метод тренінгів, технологія «портфоліо», дистанційне навчання, відкрите електронне освітнє середовище.

Підвищені вимоги до формування креативної компетентності випускника зводять до соціально та економічно значуща потреба суспільства, яка може бути задоволена тільки за допомогою інноваційних методів навчання, що реалізуються у моделях з відповідним креативним характером, тобто спрямовані на розвиток творчого мислення та креативності особистості.

А. Осборн у своїй моделі креативного навчання виокремлює сім етапів процесу креативного мислення: орієнтування (визначення проблеми); підготовку (збір необхідної інформації); аналіз (виокремлення релевантної інформації); накопичення ідей-альтернатив; інкубацію (відволікання від проблеми, інсайт); синтез (інтеграція); оцінку виниклих ідей. Д. Перкінс у Моделі сніжинки визначає шість характеристик креативного розуму: наявність потреби впорядковувати та знаходити сенс того, що виникає хаотично; розумова мобільність; відмінна здатність виявляти (знаходити) проблеми; бажання ризикувати і відсутність страху за поразку; прагнення отримувати критичні зауваження і здатність звернутися за допомогою до авторитетних колег, не відчуваючи почуття сорому; внутрішня мотивація, заснована на твердій впевненості в своїх поглядах. Заснованих С. Ісаксен і Д. Треффінгер вважають, що ключовою діяльністю на всіх стадіях креативного мислення є «знаходження / ідентифікація»: цілі, фактів, проблеми, ідеї, рішення, визнання [1].

У всіх моделях креативного навчання креативні навички та творчі здібності як невід'ємні характеристики креативного мислення особистості є саме метою навчання.

Висновки. Креативна компетентність студента є інтегральною багатофакторною якістю особистості, яка обумовлює на професійній основі саморозвиток власних творчих здібностей. Основним чинником формування креативної компетентності у професійній підготовці є застосування в навчальному процесі інноваційних методів навчання, спрямованих на розвиток здібностей студентів до самостійного розуміння сенсу професійно значущої інформації, продукування ідей, нових нестандартних поглядів і рішень. Реалізація цих методів повинна відбуватися у межах навчальних моделей, які мають креативний характер і забезпечують підвищення якості вищої освіти в цілому.

Література

1. Виноградова Е. В. Применение современных информационных технологий для активизации самостоятельной работы студентов педагогических специальностей вузов // Психология, социология и педагогика. 2014. № 7 [Электронный ресурс]. URL: <http://psychology.snauka.ru/2014/07/3368>
2. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко. – Д., 2014. – 416 с.
3. Моргунова Н. С. Мовне портфоліо як інструмент самооцінки досягнень студентів у процесі навчання української мови як іноземної / Н. С. Моргунова // Педагогіка та психологія : зб. наук.праць. – 2015. – Вип. 51.– С. 67–75.
4. Пиралова О. Ф. Современное обучение инженеров профессиональным дисциплинам в условиях многоуровневой подготовки [Текст] : монография / О. Ф. Пиралова. – М. : Издательство «Академия Естествознания», 2009.
5. Стрекалова И. В. О реализации творческого подхода при обучении иностранному языку в неязыковом вузе // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 4. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=13869>
6. Тимофеева Н. А. Креативная компетентность в профессиональной подготовке студентов педагогического вуза // Преимственность в образовании. – 2012. – № 2(11). URL: <https://www.journal.preemstvennost.ru/arkhiv/year-2012/31-2112012/tekhnologii-ot-detskogo-sada-do-vuza/276>